

حسابرسی محیط زیست: چالشی نو در حرفه حسابرسی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

- ◆ دکتر محمود همت فر
- ◆ محمد اسلانی
- ◆ فاطمه لطفعلیان

مقدمه

با وقوع انقلاب صنعتی در نیمه دوم قرن هجدهم، تغییراتی بنیادی و بی‌بدیل در مقایسه با هر دوره زمانی دیگر از تاریخ، در شیوه زندگی انسانها ایجاد و بهره‌برداری و استفاده بی‌حد و اندازه از منابع طبیعی در دسترس کره زمین آغاز شد. این موضوع منجر به بروز شرایطی ناخواسته و پیش‌بینی‌ناپذیر از جمله گرم شدن کره زمین، تخریب لایه ازن، بارانهای اسیدی و آلودگی هوا گردید. حسابداری نیز در اثر وقوع انقلاب صنعتی دچار دگرگونی‌هایی شد، اما همچنان صورتهای مالی، وضعیت و عملکرد مالی واحدهای تجاری را گزارش می‌کند و هیچ‌گونه اطلاعاتی در مورد مسائل و اثرهای محیط‌زیستی مثل ضایعات، آلودگیها و تعهدات محیط‌زیستی که در جریان عملیات شرکت ایجاد شده است، منعکس نمی‌سازد، زیرا اندازه‌گیری این پدیده‌ها به شکل پولی مشکل است. حسابرسی محیط‌زیست تلاشی در جهت ارائه اطلاعات در ارتباط با عملکرد محیط‌زیستی یک سازمان است.

حسابرسی محیط زیست چیست

با ظهور شرکتهای سهامی و جدایی مالکیت از مدیریت، اهمیت حسابداری و گزارشگری مالی افزایش یافته و حسابرسی که از دیر باز به عنوان ابزاری برای کشف تقلب و سوء استفاده مورد استفاده قرار می گرفت تغییر ماهیت داده و برای رسیدگی و اظهار نظر در مورد اتکاپذیری و مطلوبیت گزارشهای مالی یا به عبارتی برای ارزیابی و کنترل عملکرد مالی سازمانها مورد استفاده قرار گرفت که حسابرسی مالی نامیده می شود. در اثر رویارویی نیازهای نامحدود سازمانها با منابع محدود آنها، این واقعیت آشکار شد که بدون برخورداری از سطح مطلوبی از کارایی و اثربخشی و بدون توجه به صرفه اقتصادی، دستیابی به هدفهای سازمانی امکانپذیر نیست. بنابراین از حسابرسی به عنوان ابزاری برای تعیین میزان کارایی، اثربخشی و صرفه اقتصادی فعالیتها و عملکردهای یک سازمان یا یک قسمت از سازمان در دستیابی به هدفهای تعیین شده استفاده کردند که به اصطلاح حسابرسی عملکرد یا حسابرسی عملیاتی نامیده می شود. در سالهای اخیر با افزایش آگاهی نسبت به اهمیت مسایل زیست محیطی و ضرورت افشا و گزارشگری اطلاعات مربوط به مسایل محیط زیست توسط شرکتهای حسابرسی به عنوان ابزاری برای ارزیابی نحوه انجام فعالیتها، اجرای برنامه ها و استقرار سیستمهای محیط زیستی و اثربخشی و شناسایی نقصان و کمبود آنها که نیازمند اقدامات اصلاحی است، تعدیل و تطبیق شده است که حسابرسی محیط زیست نامیده می شود.

حسابرسی محیط زیست فرایندی است که به وسیله آن عملکرد محیط زیستی یک سازمان در مقابل هدفها و خطمشیهای محیط زیستی تعریف و مستند سازی شده آن، بررسی می شود. حسابرسی محیط زیست هیچگونه الزام قانونی بر اساس قوانین و مقررات خاص نیست، بلکه نوعی ابزار مدیریت پیشگیری^۱ است که به صورت آگاهانه برای شناسایی مشکلات محیط زیستی قبل از رخ دادن آنها و انجام اقدامات پیشگیرانه مورد استفاده قرار می گیرد و پیشنهادهایی نیز در مورد نحوه بهبود رویه های مدیریت محیط زیست و چگونگی کاهش اثرات فعالیتهای سازمان بر محیط زیست فراهم می کند. به عبارتی حسابرسی محیط زیست یک ابزار مدیریت داخلی برای استفاده سازمانها یا فعالیتها به منظور انجام **مسئولیتهای مدیریت محیط زیست**^۲ است.

حسابرسی محیط زیست را می توان به شرح زیر تعریف کرد: «ابزاری مدیریتی شامل ارزیابی عینی، دوره ای، مستند شده و روشمند از عملکرد محیط زیستی^۳، سیستمهای مدیریت

محیط زیست^۴، تجهیزات محیط زیست^۵ و فرایندهای طراحی شده به منظور محافظت محیط زیست که منجر به تسهیل کنترل مدیریت بر رویه های محیط زیستی^۶ شده و شامل ارزیابی مطابقت با خطمشی های زیست محیطی، فعالیتها و عملیاتیهای شرکت - شامل الزامات قانونی - است.

حسابرسی محیط زیست را می توان به وسیله کارکنان سازمان به صورت داخلی یا به کمک کارشناسان به صورت مستقل انجام داد. البته بر خلاف حسابرسی مالی در حال حاضر هیچگونه الزام قانونی برای حسابرسی محیط زیست به صورت مستقل وجود ندارد. در حسابرسی محیط زیست، صاحبکار شخص یا سازمانی است که مأموریت انجام حسابرسی را می دهد و در حسابرسی خارج از سازمان^۷ (مستقل) صاحبکار می تواند مدیر ارشد اجرایی سازمان (مدیر عامل) یا مدیریت محیط زیست شرکت باشد و همچنین در حسابرسی داخلی صاحبکار می تواند رئیس دایره یا مدیر حسابرسی باشد. گاهی اوقات نیز طبق ساختار یا سیستم موجود در یک سازمان یا شرکت، صاحبکار یا حسابرس می تواند یک فرد باشد.

البته حسابرسی محیط زیست را می توان در سطوح مختلف مثل تجارت، صنعت، شهرداریها، دولتها و حتی در خانواده ها و مدارس نیز انجام داد، خواه منجر به تغییرات ساده ای مثل بازیافت زباله ها یا تغییرات مهمتری مثل صرفه جویی در انرژی شود که در نهایت باعث ایجاد منافع همگانی می گردد.

حسابرسی محیط زیست گاهی اوقات با برآورد اثرات محیط زیستی^۸ اشتباه گرفته می شود. برآورد اثرات محیط زیستی ابزاری جهت پیش بینی، ارزیابی و تجزیه و تحلیل اثرات محیط زیستی قبل از آغاز یک پروژه است در حالی که حسابرسی محیط زیست عملکرد محیط زیستی یک فعالیت یا عملیات موجود را بررسی می کند.

تاریخچه حسابرسی محیط زیست

ظاهراً پیشینه حسابرسی محیط زیست به انتشار قانون حفاظت محیط زیست ملی امریکا^۹ در سال ۱۹۶۹ بر می گردد. با انتشار یک پیش نویس گزارش از طرف مؤسسه حفاظت محیط زیست امریکا^{۱۰} که در آن از حسابرسان مستقل محیط زیست جهت بازدید کارخانه ها، بررسی نمونه های جمع آوری شده، انجام تجزیه و تحلیل و گزارش نتایج به مقامات دولتی دعوت شده بود، علاقه ای در رابطه با حسابرسی محیط زیست در بین مقامات دولتی امریکا ایجاد شد. البته این پیش نویس گزارش، هرگز از مرحله پیش نویس فراتر نرفت. مستند سازی در حسابرسی محیط زیست برای اولین بار در اواسط

دهه ۱۹۸۰ آغاز شد و مؤسسه‌های مشاوره مدیریت شروع به تشویق مشتریان خود به پذیرش حسابرسیهای محیطزیست به عنوان ابزاری جهت کمی کردن تعهدات محیطزیستی^{۱۱} خود نمودند. جالب توجه است که اشکال مختلفی از حسابرسی محیطزیست به وسیله مؤسسه‌ها و واحدهای تجاری خصوصی در آمریکا در اوایل دهه ۱۹۳۰ انجام شده است. اس سی جانسون (S. C. Johnson) یک شرکت خانوادگی، حسابرسیهای زیست‌محیطی و اجتماعی^{۱۲} را به عنوان بخشی از عملیات مدیریت داخلی در دهه ۱۹۳۰ انجام می‌داده است، اما اطلاعات و ایده‌های آنها به طور گسترده به اطلاع عموم نرسیده است.

حسابرسی محیطزیست در دیگر کشورها نیز بیشتر توسط شرکتهای بین‌المللی و چندملیتی معرفی شد. شرکتهای چندملیتی از طریق اجرای حسابرسیهای مشترک یا از طریق شرکتهای فرعی و شرکتهای بین‌المللی نیز معمولاً به صورت دوره‌ای حسابرسی محیطزیست را انجام می‌دهند که این حسابرسیها معمولاً بر مبنای قوانین و مقررات کشوری است که مرکز اصلی شرکت در آن قرار دارد. بیشترین تجربه در زمینه حسابرسی محیطزیست مربوط به شرکتهای آمریکایی است که به منظور محافظت آنها در مقابل پیگردهای قانونی بالقوه ایجاد شده بر اثر اطلاعات حاصل از حسابرسیها، حسابرسیهای محیطزیست معمولاً توسط مشاوران حقوقی شرکت هدایت می‌شود. البته اطلاعات به‌دست آمده از

حسابرسیهای محیطزیست اطلاعات قانونی بوده و فقط به دستور دادگاه منتشر می‌شود. تمرکز اصلی حسابرسیهای محیطزیست در آمریکا بیشتر بر موضوعات پیروی از قانون به جای بهبود مستمر است. مؤسسه محافظت محیطزیست آمریکا رویکرد خود را با تشویق شرکتهای به استفاده از خودحسابرسی^{۱۳} به عنوان وسیله‌ای برای خودکنترلی^{۱۴} تغییر داده است. این رویکرد تلاشی از سوی مقامات دولتی جهت تشویق به اصلاح مشکلات در مراحل اولیه است. این امر موجب اجتناب از تاخیر در افشا به دلیل واکنش از پیگرد قانونی می‌شود که در نهایت باعث تخریب محیط زیست می‌گردد. البته اگر شرکتهای نتایج خودحسابرسی پیش‌آمده و به طور داوطلبانه، پیروی نکردن از قانون را افشاکنند، می‌توانند مبلغ جریمه خود را تا ۷۵ درصد کاهش دهند.

سیستمهای مدیریت محیطزیست و استانداردهای بین‌المللی

سیستم مدیریت محیطزیست سیستمی اختیاری برای شناسایی، کنترل و نظارت بر فعالیتهایی دارای اثرات محیطزیستی بالقوه است. امروزه پیاده‌سازی اختیاری سیستمهای مدیریت محیطزیست در جهت تحقق بخشیدن به ارزشهای محیطزیستی و بازار سازمانها و صنایع افزایش یافته است.

در سال ۱۹۹۶ میلادی کمیته فنی شماره ۲۰۷ سازمان

بین‌المللی استاندارد^{۱۵} (ISO) مجموعه

استانداردهای ایزو ۱۴۰۰۰ (ISO 14000)

را منتشر کرد که رهنمودهایی برای

مدیریت و کارکنان سازمان جهت

پیاده‌سازی، نگهداری، حسابرسی

و بهبود مستمر سیستم مدیریت

محیطزیست فراهم می‌آورد. هدف

اصلی از استانداردهای بین‌المللی

سری ۱۴۰۰۰ توسعه مدیریت

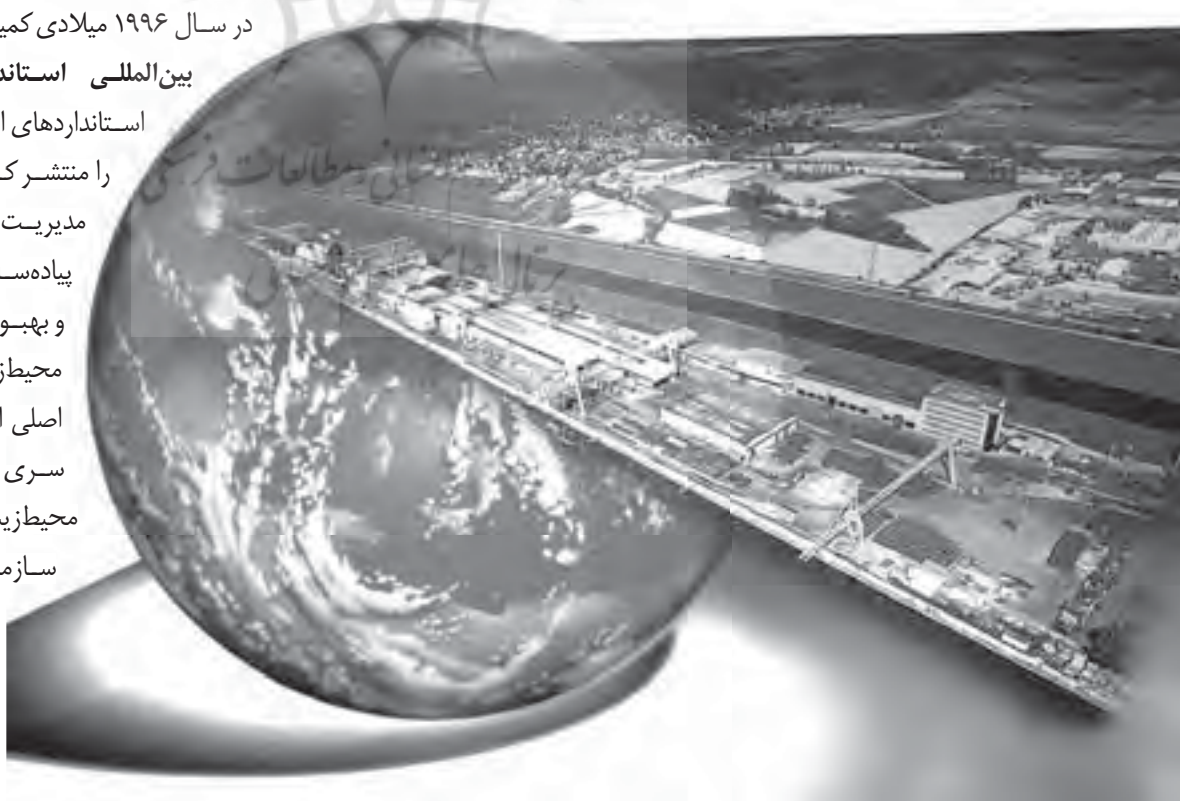
محیطزیست موثرتر و کارآمدتر در

سازمان و فراهم ساختن ابزاری

مفید و کاربردی از نظر

«هزینه-کارایی»، مبتنی

بر سیستم و انعطاف‌پذیر

برای جمع‌آوری، گزارش و تفسیر اطلاعات محیط‌زیستی است که در نهایت منجر به بهبود عملکرد محیط‌زیستی خواهد شد.

ایزو ۱۴۰۰۰ تحت عنوان «سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست تشریح و رهنمود استفاده» حاوی شرایط و الزاماتی از جمله تعیین خط‌مشی محیط‌زیستی، برنامه‌ریزی، پیاده‌سازی و اجرا، مرحله کنترل و اقدامات اصلاحی و مدیریت برای داشتن سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست صحیح و دقیق است. این استاندارد در هر نوع سازمان از جمله مؤسسه‌ها، شرکتها، واحدهای تجاری، نهادهای خصوصی و عمومی و یا واحد عملیاتی در درون یک سازمان قابل اجراست. مجموعه استانداردهای سری ایزو ۱۴۰۰۰ برای سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست، نیازهای طیف وسیعی از اشخاص ذینفع و جامعه را برای محافظت از محیط‌زیست مشخص کرده که سازمان برای مرتفع کردن آنها باید الزامات این استاندارد را رعایت کند. هر یک از این الزامات مختصراً در ایزو ۱۴۰۰۱ شرح داده شده اما بدین صورت که چه باید انجام شود، نه اینکه چگونه باید انجام شود.

با پدیدار شدن سری ایزو ۱۴۰۰۰ در سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست، برخی از شرکت‌های بین‌المللی به دنبال دریافت گواهی ایزو ۱۴۰۰۱ برای شرکت‌های بین‌المللی تابع خود می‌باشند. ایزو ۱۴۰۰۴ نیز تحت عنوان «سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست- رهنمودهای کلی برای اصول، سیستمها و فنون پشتیبانی» رهنمودهایی برای توسعه و پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست و هماهنگی آنها با دیگر سیستم‌های مدیریت فراهم می‌آورد.

استانداردهای حسابرسی محیط‌زیست شامل یک مجموعه از رهنمودها برای حسابرسی محیط‌زیست شامل «اصول کلی» در ایزو ۱۴۰۱۰، «روشهای حسابرسی سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست» در ایزو ۱۴۰۱۱/۱، «ضوابط فنی برای حسابرسی محیط‌زیست» در ایزو ۱۴۰۱۲ و «برنامه‌های حسابرسی بررسی و برآورد» در ایزو ۱۴۰۱۳/۱۵ ارائه شده است. ایزو ۱۴۰۳۱ نیز رهنمودهایی برای «ارزیابی عملکرد محیط‌زیستی» و استاندارد ۱۴۰۴۰/۴۳ «اصول کلی و روشهای برآورد چرخه عمر محصولات» را فراهم می‌سازند.

استانداردهای بین‌المللی اختیاری است و مجموعه استانداردهای بین‌المللی سری ۱۴۰۰۰ نیز پاسخی به خط‌مشی‌های اختیاری شرکتها برای تلاش در جلوگیری از آلودگی و ایجاد ضایعات،

افزایش کارایی و رقابت با توجه به مسائل محیط‌زیستی است.

ماهیت حسابرسی محیط‌زیست

ماهیت هر حسابرسی محیط‌زیست پی بردن به چگونگی سازماندهی محیط‌زیستی^{۱۶}، مدیریت محیط‌زیست^{۱۷} و تجهیزات محیط‌زیست است. هر یک از این سه جزء عامل تعیین‌کننده‌ای در اطمینان یافتن از مطابقت عملکرد محیط‌زیستی سازمان با خط‌مشی محیط‌زیستی^{۱۸} آن می‌باشد.

رویه‌های محیط‌زیستی می‌تواند منطبق با دستورالعمل‌های خاص یا بدون آنها انجام گیرد. مطابقت به طور معمول به معنی مطابقت با قانون است، به هر حال مطابقت با خط‌مشی‌های شرکت مبنای اولیه است که می‌تواند شامل مطابقت با قانون نیز باشد. مطابقت با قانون حداقل الزامات است و شرکتها باید هدف‌های داخلی قویتری جهت استفاده از فرصتهای مناسب داشته باشند. بنابراین لازم است بر مطابقت با خط‌مشی‌های شرکت که شامل التزام به عملکرد محیط‌زیستی بهتر نسبت به حداقل الزامات قانونی است، تمرکز و تاکید بیشتری شود. به منظور بررسی پیروی از شرایط و الزامات قانونی محیط‌زیستی خاص، حسابرسی محیط‌زیست منطقی‌ترین ابزار است.

انواع حسابرسیهای محیط‌زیست

انواع مختلفی از حسابرسی محیط‌زیست را می‌توان بر اساس موضوع حسابرسی به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

۱- حسابرسی مدیریت محیط‌زیست^{۱۹}

نوعی حسابرسی است که به طور خاص جهت بررسی و ارزیابی میزان اثر بخشی سیستم‌های مدیریت محیط‌زیست طراحی شده است. مدیریت محیط‌زیست دقیق در یک مکان یا در یک عملیات طبق روشها، دستورالعمل‌های کاری، رهنمودها، خصوصیات، برنامه‌های آموزشی و سیستم‌های کنترلی، توسط کارکنان عملیاتی سازمان در همان مکان، اجرا می‌شود. طبیعی است که اگر به این کارکنان دستورالعمل‌ها و آموزش صحیح در مورد این سیستم داده نشده باشد، نمی‌توان انتظار داشت که کارشان را به طور موثری انجام دهند. بنابراین اولین گام در حسابرسی یک عملیات، بررسی وجود، نبود یا فعال بودن سیستم مدیریت محیط‌زیست است.

۲- حسابرسی رعایت محیط‌زیست^{۲۰}

حسابرسی رعایت به طور خاص جهت بررسی مطابقت خط‌مشی‌ها،

هدفها، قوانین محیط‌زیستی شرکت با قوانین، آیین‌نامه‌ها، مقررات و استانداردهاست. این نوع از حسابرسی اغلب شامل آزمایشهای مقداری و بررسیهای ویژه است.

۳- حسابرسی برآورد محیط‌زیست

حسابرسی برآورد محیط‌زیست^{۲۱} ابزاری جهت بررسی مطابقت برآورد اثرات محیط‌زیستی با حداقل الزامات قانونی و همچنین اطمینان یافتن از طی شدن فرایندها به صورت قانونی است. این نوع حسابرسی برای کمک به برآورد اثرات محیط‌زیستی جهت کنترل کیفیت و کاهش هزینه‌های غیرضروری به کار برده می‌شود.

۴- حسابرسی ضایعات

حسابرسی ضایعات^{۲۲}، نوعی از حسابرسی محیط‌زیستی است که به طور خاص به بخش مدیریت ضایعات یک عملیات یا یک مکان توجه می‌کند. در چنین حسابرسیهایی جنبه‌های مختلف مدیریت ضایعات، روشها، رویه‌ها و سیستمها باید بررسی و بازبینی شده و از انهدام مناسب ضایعات خطرناک اطمینان حاصل شود. در مواردی که مدیریت نسبت به انجام حسابرسی محیط‌زیست تمایلی ندارد، انگیزه برای حسابرسی ضایعات پدید می‌آید زیرا نتایج آن می‌تواند به راحتی اطلاعاتی تهیه کند که باعث صرفه‌جویی شود.

۵- حسابرسی تعهدات محیط‌زیست^{۲۳}

نوعی از حسابرسی محیط‌زیست است که به تعهدات محیط‌زیستی یک فعالیت یا مکان توجه می‌کند. این نوع حسابرسی معمولاً پیش از خرید یک دارایی که برای هدفهای تجاری یا تولیدی مورد استفاده قرار خواهد گرفت، انجام می‌شود و مخاطرات تجاری مختلف در ارتباط با خرید اموال را بررسی و اطمینان پیدا می‌کند که مالک جدید با خرید دارایی مخاطرات محیط‌زیستی پنهان را بر عهده نگیرد. به عنوان مثال در خرید زمین ممکن است مالک جدید به دلیل وجود ضایعات خطرناکی که باعث آلودگی محیط‌زیست شده و از وجود این ضایعات در زمین موقع خرید اطلاع نداشته است، متحمل هزینه‌های پاکسازی شود.

۶- حسابرسی تامین کننده (پیمانکار)

پیمانکار و صاحبکار رابطه‌ای قراردادی که اغلب بر مبنای تولید یک محصول یا ارائه خدماتی خاص است، با یکدیگر دارند. اگر صاحبکار بخواهد که پیمانکار رویکردی کاملاً یکسان با سیستمها و خط‌مشی‌های محیط‌زیستی وی داشته باشد، باید این مطلب در قرارداد ذکر شود. پیروی از چنین خط‌مشی‌ها و سیستمهایی باید مرتباً حسابرسی شود. حسابرسی تامین کننده^{۲۴} (پیمانکار) نوعی حسابرسی است که توسط

صاحبکار برای بررسی مطابقت محیط‌زیستی پیمانکار یا تولیدکننده در مقابل شرایط محیط‌زیستی قرارداد، انجام می‌شود. این حسابرسی از شرایط محیط‌زیستی موجود در اسناد قرارداد (پیمان) استفاده می‌کند. در صورت نبود هر گونه شرایط خاص باید یک حسابرسی از سیستم مدیریت محیط‌زیست تامین کننده (پیمانکار) انجام شود.

ویژگیهای اصلی حسابرسی محیط‌زیست

۱- وجود روشهای جامع: حسابرسی محیط‌زیست باید با استفاده از موافقتنامه‌های جامع و روشهای ثابت جهت اطمینان یافتن از جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز و مستندسازی و بررسی اطلاعات انجام شود.

۲- وجود شواهد و انجام بررسی: مفهوم شواهد و رسیدگی به کاستیهای محیط‌زیستی یک عنصر اصلی در حسابرسی محیط‌زیست است. تیم حسابرسی باید تمامی فعالیتها و عملیات را بررسی کند و شواهد، داده‌ها و اطلاعات را از طریق بازرسی مستقیم گرد آورد.

۳- وجود مقیاسها و استانداردهای مربوط: استانداردها و مقیاسهای عملکرد محیط‌زیستی باید به نحوی تعدیل شود که با سازمان، فعالیت یا فرایند تولیدی که حسابرسی می‌شود مربوط و متناسب شود. اجرای حسابرسی بدون وجود استانداردهای پذیرفته شده‌ای که عملکرد باید با آن مقایسه شود، بی‌معنی است.

۴- ارائه گزارش: نتیجه حسابرسی محیط‌زیست گزارشی است که باید حاوی استدلال، اظهارات واقعی و مستندسازی فرایند حسابرسی باشد. تمامی یافته‌ها باید به صورت واضح و دقیق بر اساس شواهد مستند و معتبر ارائه شود.

مخارج و منافع حاصل از حسابرسی محیط‌زیست

هر چند که حسابرسی محیط‌زیست دارای هزینه مالی و زمانی برای سازمان است، اما در صورت اجرای صحیح، این هزینه‌ها باز یافت‌پذیر است، زیرا معمولاً در هر حسابرسی برخی کاستیها و نواقص مشخص شده که در صورت اصلاح باعث صرفه‌جویی مستقیم هزینه‌ها می‌شود. به هر حال پیاده‌سازی حسابرسی محیط‌زیست از جنبه‌های مختلف زیر ممکن است دارای منافی برای شرکت باشد:

۱- جنبه مدیریتی

حسابرسی محیط‌زیست می‌تواند به عنوان ابزاری جهت اثبات تعهدات مشاهده‌پذیر برای بهبود عملکرد محیط‌زیستی سازمان، مبنایی برای توسعه خط‌مشی‌های مدیریت محیط‌زیست یا کوششی برای بهبود

دستیابی به توسعه پایدار در سطوح محلی، ملی و حتی بین‌المللی یاری‌رسان باشد.

پانوشتها

- 1- Proactive Management Tool
- 2- Environmental Management Responsibilities
- 3- Environmental Performance
- 4- Environmental Management Systems
- 5- Environmental Equipment
- 6- Environmental Practices
- 7- External Audit
- 8- Environmental Impact Assessment (EIA)
- 9- National Environmental Protection Act (NEPA)
- 10- Environmental Protection Agency (EPA)
- 11- Environmental Liabilities
- 12- Social & Ecological Audit
- 13- Self Audit
- 14- Self Policing
- 15- International Organization for Standardization (ISO)
- 16- Environmental Organization
- 17- Environmental Management
- 18- Environmental Policy
- 19- Environmental Management Audit
- 20- Environmental Compliance Audit
- 21- Environmental Impact Assessment Audit
- 22- Waste Audit
- 23- Environmental Liabilities Audit
- 24- Supplier Audit

منابع

- Department of Environmental Affairs and Tourism (DEAT), **Environmental Auditing**, Integrated Environmental Management, Information Series 14, Pretoria, 2004
- European Industrial Gases Association Aisbl (EIGA), **Environmental Auditing Guide**, 2005
- Department of Environmental Quality, Environmental Assistance Division, **Environmental Management Systems**, Michigan, 2001
- Emad Mohamed Riyad, **Environmental Auditing on Wastes**, Arab Republic of Egypt (A.R.E.) Central Auditing Organization (CAO), Egypt, 2003
- International Organization for Standardization (ISO), **International Standards on Environmental Management Systems (EMS), ISO 14000 SERIES**, No. 53, November 1996

طرح‌های موجود، شناسایی اثرات و مخاطرات محیط زیستی و ابزاری برای بررسی سیستمها و کنترل‌های مدیریت، فرایندها، روشهای عملیاتی یا استانداردهای محیط‌زیستی و همچنین تعهدات مربوط، بدهیها و مخاطرات ناشی از فعالیتهای جاری و گذشته و پیاده‌سازی پیشنهادها مورد استفاده قرار گیرد.

۲- جنبه مالی

حسابرسی محیط زیست می‌تواند باعث جلوگیری از زیانهای مالی از طریق اصلاح یا خاتمه دادن به یک فعالیت یا عملیات یک سازمان یا پیشگیری از مواجه شدن با ممنوعیتهای دولتی یا تبلیغات منفی ایجاد شده از طریق مدیریت یا کنترل محیط‌زیست، برآورد منصفانه اثرات مالی موضوعهای محیط‌زیستی، بدهیها و اثرات مقررات جدید و نشان دادن صرفه‌جویی در هزینه‌ها به عنوان مثال از طریق حفاظت از انرژی، حداقل کردن و بهبود استفاده از مواد خام، تغییرات فرایند، کاهش ضایعات، استفاده مجدد و در چرخه مجدد قرار دادن ضایعات شود.

۳- جنبه قانونی

حسابرسی محیط‌زیست می‌تواند باعث اندازه‌گیری و بهبود مطابقت سازمان یا فعالیت با قوانین و مقررات محیط‌زیستی و در نتیجه جلوگیری از مجازاتهای قانونی و همچنین فراهم کردن شواهدی برای اثبات به‌کارگیری مدیریت محیط‌زیست در دادگاه در صورت لزوم، مورد استفاده قرار گیرد.

۴- جنبه آموزشی

حسابرسی محیط زیست می‌تواند باعث تسهیل مشارکت در فعالیتهای محیط زیستی مطلوب و افزایش آگاهی مدیریت و کارکنان سازمان در ارتباط با خطمشی‌ها و مسئولیتهای محیط‌زیستی گردد.

۵- جنبه گزارشگری

فراهم کردن گزارش حسابرسی محیط زیست برای استفاده سازمانها، گروههای فعال محیط‌زیست، دولت و رسانه‌های عمومی و فراهم کردن اطلاعات مورد نیاز برای شرکتهای بیمه، مؤسسات مالی، سهامداران و دیگر ذینفعان.

نتیجه‌گیری

حسابرسی محیط‌زیست می‌تواند فرصتی برای استقرار طرحی موثر برای محافظت از محیط‌زیست در واحدهای تجاری فراهم کند و باعث شفافیت گزارشگری اطلاعات مالی و غیرمالی و بهبود فرایند حسابخواهی اجتماعی و حسابداری مدیریت شود و به ارزیابی بهتر عملکرد اقتصادی- اجتماعی واحدهای تجاری بینجامد. همچنین در